

MAGDALENA NIEWIADOMSKA

Wydział Nauk Humanistycznych, Instytut Językoznawstwa
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa

JĘZYK ŁACIŃSKI W ŚWIECIE WYKREOWANYM PRZEZ J.K. ROWLING

Słowa kluczowe: język łaciński, Harry Potter, zaklęcia, magia

W kreacji świata przedstawionego w książkach o Harrym Potterze nie mała rolę odgrywa język łaciński. Podstawowa seria książek opisująca losy tego bohatera obejmuje 7 tytułów: *Harry Potter i Kamień Filozoficzny*¹, *Harry Potter i Komnata Tajemnic*², *Harry Potter i Więzień Azkabanu*³, *Harry Potter i Czara Ognia*⁴, *Harry Potter i Zakon Feniksa*⁵, *Harry Potter i Księżę Półkrwi*⁶ oraz *Harry Potter i Insignia Śmierci*⁷. Autorką powieści jest brytyjska pisarka, podpisująca się pseudonimem J.K. Rowling. Znajomość języka łacińskiego, którą potwierdza uzyskany przez powieściopisarkę na brytyjskiej uczelni w Exeter tytuł licencjata filologii klasycznej, gwarantuje, że odniesienia do kultury starożytnej, w tym do języka łacińskiego, zostały użyte w sposób świadomy i przemyślany. Nieprzypadkowe przywołanie imion postaci mitologicznych (Minerwy, Hermiony, Pomony, Proteusa), imion postaci znanych z kultury starożytnej (Sybilla, Remus), dokonana przez autorkę kreacja imion na bazie leksyki łacińskiej (Albus, Severus, Bellatriks), włączenie do świata przedstawionego mitycznych stworów (centaury, mantykora) oraz wiele innych odniesień do starożytności, pozwala stwierdzić, że autorka twórczo

¹ J.K. Rowling, *Harry Potter i Kamień Filozoficzny*, tłum. A. Polkowski, Poznań 2017.

² J.K. Rowling, *Harry Potter i Komnata Tajemnic*, tłum. A. Polkowski, Poznań 2017.

³ J.K. Rowling, *Harry Potter i Więzień Azkabanu*, tłum. A. Polkowski, Poznań 2016.

⁴ J.K. Rowling, *Harry Potter i Czara Ognia*, tłum. A. Polkowski, Poznań 2016.

⁵ J.K. Rowling, *Harry Potter i Zakon Feniksa*, tłum. A. Polkowski, Poznań 2004.

⁶ J.K. Rowling, *Harry Potter i Księżę Półkrwi*, tłum. A. Polkowski, Poznań 2006.

⁷ J.K. Rowling, *Harry Potter i Insignia Śmierci*, tłum. A. Polkowski, Poznań 2008. Niniejsza analiza nie obejmuje dodatkowych utworów autorstwa J.K. Rowling, wchodzących w skład serii: *Quidditch przez wieki*, *Fantastyczne zwierzęta i jak je znaleźć*, *Baśnie barda Beedle'a* oraz innych niewydanych jeszcze w języku polskim. Nie uwzględniono również zaklęć pojawiających się jedynie w filmach nakręconych na podstawie wyżej wymienionych książek oraz w grach.

wykorzystuje swoją wiedzę na temat świata antycznego. Najsilniej jednak te odniesienia widać w kwestii zaklęć, których używają w powieści czarodzieje. Na przeanalizowanych 115 zaklęć i innych nazw, 84 są po łacinie lub bezpośrednio się z niej wywodzą, 2 mają etymologię grecką, 19 angielską, 5 pochodzi z innych języków europejskich.

J.K. Rowling wykreowała w omawianych powieściach świat spójny, a przy tym bogaty w szczegóły. Wybór języka łacińskiego na podstawę słowotwórczą zaklęć nie jest z pewnością przypadkowy. J.K. Rowling zdecydowała się na wybór łaciny, traktując ją jako język mistycyzmu i alchemii⁸. Czy można jednak wyśledzić jakąś prawidłowość w kreowaniu przez autorkę formuł zaklęć? Podstawą niniejszej analizy jest polskie tłumaczenie powieści autorstwa Andrzeja Polkowskiego. Tłumacz zachował stworzone przez autorkę zaklęcia pochodzące z łaciny lub sformułowane po łacinie. Na język polski przełożył tylko zaklęcia sformułowane po angielsku, np. *Stupefy* „Drętwota”⁹. Niniejsza analiza sprowadza się do prostego opisu filologicznego zaklęć z próbą ich klasyfikacji bez pogłębionej analizy semantycznej i odniesień kulturowych.

Ze względu na swoją relację do języka łacińskiego zaklęcia można podzielić na 3 grupy. Pierwszą stanowią formuły będące pojedynczymi słowami łacińskimi lub poprawnie stworzonymi wypowiedziami w języku łacińskim. Jest to więc łacina w formie „czystej”. Należą do nich: *Nox (maxima)*, *Avis*, *Ferula*, *Conjunctivitis*, *Impedimenta*, *Impervius*, *Qietus*, *Sonorus*, *Finite*, *Expecto Patronum*, *Cave inimicum*, *Vulnera sanentur*¹⁰. Pojedyncze rzeczowniki zostały zastosowane w zaklęciach zgodnie z tym, co oznaczają: *nox* „noc”, również w wersji wzmocnionej *nox maxima* „noc największa” (dosł.) – przeciwzaklęcie do *lumos* gasi światło wydobywające się z różdżki¹¹; *avis* „ptak” – wyczarowuje stado ptaków¹², *ferula* „laska, kij do podpierania” – m.in. usztywnia złamane części ciała¹³, *conjunctivitis* „zapalenie spojówek” – zaklęcie oślepiające ofiarę, *Impedimenta* „pęta”¹⁴, *Impervius* „trudny do przebycia”¹⁵, *Sonorus* „donośny”¹⁶, *Qietus* „spokojny”¹⁷. W kolejnych tomach powieści formuła *Impedimenta* zmienia się na *Impedimento*¹⁸. Jest to również po-

⁸ <https://www.wizardingworld.com/features/why-latin-was-so-important-to-the-harry-potter-books>

⁹ *Czara Ognia*, 342, 652, 705; *Zakon Feniksa*, 862; *Księżę Półkrwi*, 645; *Insygnia Śmierci*, 557.

¹⁰ W przypisach odsyłających do konkretnych miejsc w powieściach o Harrym Potterze pominięto pierwszą powtarzającą się część tytułu. Odnośniki bibliograficzne do omawianych zaklęć podają tylko przykładowe użycia, nie są natomiast wyczerpującą listą wszystkich miejsc, gdzie pojawia się dana formuła. Wszystkie tłumaczenia z języka łacińskiego podano, opierając się na *Słowniku łacińsko-polskim*, t. 1–5, red. M. Plezia, Warszawa 1998–1999.

¹¹ *Insygnia Śmierci*, 669.

¹² *Czara Ognia*, 324.

¹³ *Więzień Azkabanu*, 392.

¹⁴ *Księżę Półkrwi*, 618, 641, 645; *Insygnia Śmierci*, 65.

¹⁵ *Więzień Azkabanu*, 189; *Zakon Feniksa* 421; *Insygnia Śmierci*, 556.

¹⁶ *Czara Ognia*, 112, 646.

¹⁷ *Czara Ognia*, 126.

¹⁸ *Czara Ognia*, 599, 651, 695; *Zakon Feniksa*, 710, 865, 878,

prawna forma łacińskiego rzeczownika *impedimentum*. Być może Rowling zmieniła formułę, upodabniając ją do wielu innych zaklęć zakończonych na -o.

Do pierwszej omawianej grupy zaklęć można zaliczyć również *Finite*, które jest formą *imperativu praesentis activi* od czasownika *finio, finire* w 2. osobie *pluralis* „kończenie” i używane jest, aby przerwać działanie innego czaru¹⁹. Bywa stosowane w szerszej formule: *Finite Incantatem*²⁰. *Incantatem* pochodzi od wyrazu *incanto, incantare* – czarować lub *incantatio* – zaklęcie. Jego forma nie jest jednak w żadnym z tych przypadków poprawna. Morfem gramatyczny -em wskazuje na *accusativus singularis* deklinacji III. Poprawna forma rzeczownika w tej formie brzmi *incantationem*. Końcówka ta mogłaby również pojawić się w *accusativie participium praesentis activi*. Poprawna forma brzmiałaby wtedy *incantantem*. W obu przypadkach przekształcenie ma charakter synkopy – usunięto głoski, nie naruszając jednak tematu, które daje czytelne skojarzenie semantyczne brytyjskiemu czytelnikowi (ang. *incantation* „zaklęcie”).

Expecto patronum jest poprawnym zdaniem łacińskim, znaczącym „oczekuję obrońcy”, co odpowiada mocy tego zaklęcia, które wyczarowuje „patronusa”, czyli rodzaj pozytywnej energii²¹. Ma on za zadanie bronić tego, ją przywołał. Rowling, wykorzystując łacińskie słowo *patronus*, stworzyła jedno z bardziej charakterystycznych zjawisk magicznych w całej serii. *Cave inimicum* „strzeż się nieprzyjaciela” to zaklęcie zabezpieczające, które sygnalizuje pojawienie się w okolicy innych osób²². *Vulnera sanentur* „rany niech będą leczone” (dosł.) pozwala na leczenie głębokich ran²³. Taką poprawną formą łacińską są również hasła umożliwiające wejście do sypialni Gryffindoru: *Caput Draconis*²⁴ i *Fortuna Major*²⁵. Do tej grupy można zaliczyć również pisane łącznie zaklęcie *Liberacorpus*, które może być rozumiane jako forma *indicativu praesentis activi* od czasownika *libero, liberare* „uwolnij” wraz z dopełnieniem w *accusativie singularis corpus* „ciało”²⁶, biorąc pod uwagę moc zaklęcia, które jest zaklęciem przeciwdziałającym *Levicorpus*. Ze względu jednak na podobieństwo do formuł *Levicopus* i *Mobilicorpus* (omówione niżej) *libera* jest tutaj raczej formą przymiotnika *liber* w rodzaju żeńskim, co jednak jest nieuzasadnione w zestawieniu z rzeczownikiem *corpus*, który jest rodzaju nijakiego.

Omówione dotąd zaklęcia łączy to, że są wypowiedziami skonstruowanymi w poprawnej łacinie. Każde z tych zdań jest wyrażone w innym trybie: *Expecto patronum* w *indicativie*, *Cave inimicum* w *imperativie*, a *Vulnera sanentur* w *coniunctivie*. Dołączone do tej grupy zaklęcie *Liberacorpus* zawiera również formę czasownika trybu rozkazującego, ale zostało łącznie zapisane z rzeczownikiem, co zmieniło jego odbiór i upodobiło całość do rzeczownika złożonego. Już na tej

¹⁹ *Insignia Śmierci*, 646.

²⁰ *Komnata Tajemnic*, 205; *Insignia Śmierci*, 254.

²¹ *Więzień Azkabanu*, 252, 253, 254, 256, 399, 400, 426; *Czara Ognia*, 649; *Zakon Feniksa*, 25, 26; *Insignia Śmierci*, 273, 572, 573, 704.

²² *Insignia Śmierci*, 284, 438.

²³ *Księżę Półkrwi*, s.

²⁴ *Kamień Filozoficzny*, 141.

²⁵ *Więzień Azkabanu*, 163.

²⁶ *Księżę Półkrwi*, 259; *Insignia Śmierci*, 556.

małej grupie zakłęb można zauważyć prawidłowość, która cechuje wykorzystanie przez autorkę łaciny – chodzi o różnorodność. Rowling zna reguły gramatyczne języka łacińskiego. W omówionych wyżej przykładach zastosowała całe bogactwo łaciny, wykorzystując trzy różne tryby.

Cały szereg zakłęb to czasowniki w 1. osobie *singularis*. Wyrażają one po prostu wykonywaną przez czarodzieja czynność²⁷. Są to następujące zakłęcia: *Accio* od *accio*, *accire* – kazać komuś przyjść²⁸, *Confringo* od *confringo*, *confringere* – rozbić²⁹, *Confundo* od *confundo*, *confundere* – mieszać³⁰, *Crucio* od *crucio*, *cruciare* – męczyć³¹, *Defodio* od *defodio*, *defodire* – wykopać³², *Deprimo* od *deprimo*, *deprimere* – tu: wydrążyć, *Diffindo* od *diffindo*, *diffindere* – rozdzielić³³, *gemino* od *gemino*, *geminare* – podwajać³⁴, *obscurio* od *obscurio*, *obscurare* – zaciemnić³⁵, *Protego* od *protego*, *protegere* – osłaniać³⁶, *Reparo* od *reparo*, *reparare* – naprawiać³⁷, *Tergeo* od *tergeo*, *tergere* – wycierać, czyścić³⁸. Moc sprawcza wszystkich tych zakłęb odpowiada ich cesze semantycznej w języku łacińskim. Czarodziej rzucając jedno z tych zakłęb, mówi po prostu, co robi za jego pomocą, np. *rozbijam*, *rozdzielam*, czy *naprawiam*.

Na kartach powieści pojawiają się niekiedy również nazwy tych zakłęb, a nie ich fomuly. I tak np. formuła *Confundo* to zakłęcie *Confundus*³⁹, *Crucio* to zakłęcie *Cruciatus*⁴⁰, a formuła *Imperio* to zakłęcie *Imperius*⁴¹. Spośród tych nazw tylko *Cruciatus* jest formą poprawną; jest to *participium perfecti passivi* w rodzaju męskim od czasownika *crucio*. Zarówno *Confundus*, jak i *Imperius* są swobodnym przekształceniem tematu czasowników, od których pochodzą.

Poza wymienionymi wyżej formami łaciny „czystej”, Rowling wykorzystowała w zakłęciach kilka czasowników łacińskich, biorąc pod uwagę wartość semantyczną tych słów, ale bez wyraźnego powiązania ich treści z użytą formą gramatyczną. Chodzi o grupę zakłęb kończących się na -o, które są formami 1. osoby *singularis* czasowników w *indicativie praesentis activi*. Można tu wymienić: *Descendo* od *descendo*, *descendere* – schodzić⁴², *zstępować* – zakłęcie sprawia, że

²⁷ Taką samą formę ma stworzone przez autorkę zakłęcie *Anapneo*, będące 1. osobą *singularis* czasu teraźniejszego greckiego czasownika ἀναπνέω – odetchnąć, wypocząć, użyte w *Księżę Półkrwi*, 159.

²⁸ *Czara Ognia*, 77, 695; *Zakon Feniksa*, 416, 528, 707, 741, 864; *Księżę Półkrwi*, 171, 602, 624; *Insygnia Śmierci*, 68, 119, 280, 305, 571, 644.

²⁹ *Insygnia Śmierci*, 65, 351.

³⁰ *Insygnia Śmierci*, 545.

³¹ *Czara Ognia*, 652, 674, 684; *Zakon Feniksa*, 885; *Księżę Półkrwi*, 641; *Insygnia Śmierci*, 481, 609.

³² *Insygnia Śmierci*, 558.

³³ *Czara Ognia*, 356; *Zakon Feniksa*, 872; *Insygnia Śmierci*, 175, 382.

³⁴ *Insygnia Śmierci*, 553.

³⁵ *Insygnia Śmierci*, 312.

³⁶ *Zakon Feniksa*, 652, 886; *Księżę Półkrwi*, 196; *Insygnia Śmierci*, 169, 320, 551, 755.

³⁷ *Zakon Feniksa*, 653; *Insygnia Śmierci*, 64.

³⁸ *Insygnia Śmierci*, 101.

³⁹ *Czara Ognia*, 293.

⁴⁰ *Czara Ognia*, 382.

⁴¹ *Czara Ognia*, 703.

⁴² *Insygnia Śmierci*, 103, 646.

to cel się przechyla, a nie rzucający zakłęcie; *Evanesco* od *evanesco*, *evanescere* – znikać, gdzie zachodzi podobna zamiana wykonawcy czynności z przedmiotem wykonywanej czynności⁴³, *Oppugno* od *oppugno*, *oppugnare*, co oznacza „atakuję”, a faktycznie zmusza do ataku ptaki wyczarowane zakłęciem *Avis*. Do tej grupy można zaliczyć formy przymiotników kończące się na -o, co gramatycznie nie jest tu uzasadnione: *Duro* od *durus* – twardy⁴⁴ i *Erecto* od *erectus* – wyprostowany, rzeczowników *Incendio* od *incendium* – pożar⁴⁵, *Imperio* od *imperium* (ewentualnie zniekształcona forma od czasownika *impero*, *imperare*)⁴⁶ czy imiesłowu *Reducto* od *reduco*, *reducere* – wycofać.

Zakłęcia zakończone na -o stanowią pod względem swojej budowy najliczniejszą grupę. Wybór tej formy gramatycznej dla czasowników (1. osoba *singularis indicativus praesentis activi*) oraz przymiotników (*dativus* lub *ablativus* deklinacji II) można tłumaczyć brzmieniem ułatwiającym wymowę (z samogłoską w wygłosie).

Niektóre z tych zaklęć zostały wzmocnione przez dodanie do formy czasownikowej kolejnego słowa (najczęściej przymiotnika, rzadziej rzeczownika), jednak bez zachowania zasad gramatyki łacińskiej, np. *Protego totalum*⁴⁷, *Protego horribilis*⁴⁸, *Protego maxima* czy *Oculus reparo*. *Flagrante* zakłęcie wytwarzające płomień, jest formą *participium praesentis activi* czasownika *flagro*, *flagrare* – palić się, w *ablativie singularis*, i może być przetłumaczone „palącym”. Użycie *ablativu* nie jest uzasadnione, ale sama forma jest poprawnym imiesłowem łacińskim.

Inną grupę zaklęć stanowią formuły, gdzie autorka zastosowała stylizację brzmieniową, która polega na celowym kształtowaniu wypowiedzi za pomocą pewnych deformacji lub poprzez dobór charakterystycznych w danym języku końcówek⁴⁹. Dodanie charakterystycznej w języku łacińskim końcówki -us pojawiło się w zakłęciu *Deletrius*⁵⁰. Jest to zakłęcie usuwające skutki działania innego zaklęcia, z pewnością więc pochodzi od czasownika *deleo*, *delere* – niszczyć. Końcówka -us pojawiła się także w zakłęciu *Portus*, które wzięwszy pod uwagę jego działanie (zmienia dany obiekt w świstoklik), może być zniekształconą formą rzeczownika *porta* „brama”⁵¹. Nie wydaje się jednak by był poprawną formą rzeczownika *portus* „port, schronienie, ucieczka”, ponieważ świstoklik jest właśnie bramą, umożliwiającą szybkie przemieszczenie się w inne miejsce. Bywa, że jest formą ucieczki, ale nie jest to jego cecha dystynktywna.

Rowling nie mogła raczej liczyć na powszechne skojarzenia językowe wśród swoich czytelników w sytuacji, gdy w społeczeństwie brytyjskim w szkołach

⁴³ *Zakon Feniksa*, 94.

⁴⁴ *Insignia Śmierci*, 660.

⁴⁵ *Czara Ognia*, 55.

⁴⁶ *Czara Ognia*, 244; *Insignia Śmierci*, s547, 549, 551, 611.

⁴⁷ *Insignia Śmierci*, 283, 438.

⁴⁸ *Insignia Śmierci*, 617.

⁴⁹ A. Okopień-Sławińska, *Stylizacja brzemieniowa*, w: M. Głowiński, T. Kostkiewiczowa, A. Okopień-Sławińska, J. Sławiński, *Słownik terminów literackich*, Wrocław 2002, 540.

⁵⁰ *Czara Ognia*, 146.

⁵¹ *Zakon Feniksa*, 893.

państwowych tylko niecałe 3%, a w niepublicznych w niecałej połowie nauczany jest język łaciński⁵². Łacina jako przedmiot maturalny wybierana jest tylko przez 0,5% absolwentów szkół państwowych i 10% absolwentów szkół niepublicznych⁵³. Język łaciński jest jednak źródłem etymologicznym wielu słów w języku angielskim. Nawet więc czytelnik nie znający łaciny może mieć pewne właściwe skojarzenia. Przykładowymi słowami łacińskimi, wykorzystanymi przez Rowling do utworzenia zaklęć, które dały początek wyrazom w języku angielskim są m.in.: *confundere* łac. – *confused* ang., *impervius* łac. – *impervious* ang., *incantatio* łac. – *incantation* ang., *obscurare* łac. – *obscure* ang., *reducere* łac. – *reduce* ang., *reparare* łac. – *repair* ang., *serpens* łac. – *serpent* ang.

Drugą grupę zaklęć stanowią złożenia, w których wykorzystana jest łacina poddana przekształceniom, bez respektu reguł gramatycznych czy słowotwórczych. Przykładem może tu być *Densaueo* zaklęcie sprawiające, że przednie zęby ofiary rosną z ogromną prędkością, aż nabiorą nienaturalnej wielkości⁵⁴. Autorka wykorzystła w tym zaklęciu 1. osobę *singularis* czasownika *augeo*, *augere* – rosnąć i nieodmienioną formę rzeczownika „zab” *dens*. Dosłowne tłumaczenie pozbawione jest sensu, ale ogólne przesłanie zaklęcia jest czytelne. Innym złożeniem dwóch słów łacińskich jest *Colloportus*⁵⁵. Pochodzi ono od czasownika *colligo*, *colligere* – wiązać i rzeczownika *porta* „drzwi, brama”⁵⁶. Między tematem czasownika *coll* a rzeczownik pojawił się wrostek -o-, który jednak w łacinie nigdy nie jest spójką łączącą dwa morfemy. Użycie interfiks -o- można uznać za zabieg ułatwiający wymowę. Skutkiem tego zaklęcia jest zamykanie zamków drzwi i okien. Moc zaklęcia wynika więc z jego etymologii. Innym złożeniem łacińskim jest zaklęcie *Serpensortia*⁵⁷. Pierwsza część pochodzi od łacińskiego rzeczownika *serpens* „wąż”. Druga może być *participium perfecti passivi* od czasownika *orior*, *oriri*, *ortus sum* – pochodzić, wziąć się. Od tego czasownika pochodzi rzeczownik deklinacji IV *ortus* „urodzenie, początek, powstanie”. Ta zbitka wyrazowa utworzona na zasadzie zrostu została przekształcona przez zamianę końcówki -us na -ia. Takie przekształcenie gramatycznie jest nieuzasadnione. Niemniej przekaz formy został zachowany – zaklęcie powoduje pojawienie się węża.

Nie mogło na kartach powieści o czarodziejach zabraknąć zaklęć z czasownikiem *incanto*, *incantare*, który oznacza „czarować”. Wspomniane zostało już wyżej *Finite incantatem*. Należy tu jeszcze wspomnieć o zaklęciu *Prior incantato*⁵⁸, któ-

⁵² <https://www.gov.uk/government/news/thousands-more-students-to-learn-ancient-and-modern-languages?fbclid=IwAR2ZXBxJFalq6Mi4flAF4vhMgtep7ZyAlivuxLuEOm4vOfHefAul-Af9Aw>

⁵³ https://books.google.pl/books?id=YWxBQAQAQBAJ&pg=PA153&lpq=PA153&dq=gcese%20latin%20number%20of%20students%20taking&source=bl&ots=J59cx5PP3i&sig=ACfU3U1JhXT_1ULc4p2bM65PderTqZDdGQ&hl=pl&sa=X&ved=2ahUKEwido7iIq830AhVQEncKHT84BhOQ6AF6BAgfEAM&fbclid=IwAR23SexBzrQr23_pfyI3B_DE4fwLYTr9w6aUWr38bClyoXahFpsBQTuiWI#v=onepage&q=gcese%20latin%20number%20of%20students%20taking&f=false

⁵⁴ *Czara Ognia*, 313.

⁵⁵ *Zakon Feniksa*, 861.

⁵⁶ Etymologię tego zaklęcia wyjaśnia tłumacz powieści w tomie *Zakon Feniksa*, 951.

⁵⁷ *Komnata Tajemnic*, 206.

⁵⁸ *Czara Ognia*, 146.

re może wywołać zjawisko zwane *Priori incantatem*. Polega ono na tym, że dwie różdżki o bliźniaczych rdzeniach odmawiają posłuszeństwa. Może też oznaczać wywołanie retrospekcji zaklęć, do których rzucenia użyto danej różdżki. Zarówno forma *incantato*, jak *incantatem* pochodzą od czasownika *incantare* i mają poprawne łacińskie morfemy gramatyczne jako końcówki. *Incantato* jest formą *imperativu futuri activi* w 2. osobie *singularis*, która może być tłumaczona „zaczaruj”⁵⁹. *Prior* oznacza „wcześniejszy”. Gdybyśmy chcieli uzyskać formułę o znaczeniu „wyczaruj wcześniejsze (zaklęcia)”, utworzylibyśmy zaklęcie *Priorem incantato* lub *Prior incantato* („wyczaruj wcześniejsze (coś)”). Gramatycznie forma *prior* jest więc nieuzasadniona. Tematy słowotwórcze zaś, którymi posłużyła się Rowling, są czytelne i adekwatne do mocy zaklęcia.

Niewątpliwie z łaciny pochodzi również zaklęcie *Aperacjum*⁶⁰. Biorąc pod uwagę jego moc, która polega na ujawnianiu niewidzialnego tuszu, może ono pochodzić z łacińskiego *appareo, apparere* – pojawiać się. Dosyć mocne zniekształcenie dokonane przez autorkę upodobniło tę formułę do rzeczownika. Drugą część tego złożenia może stanowić rzeczownik *actio* „działanie” ze zmienioną końcówką. Użyte zakończenie *-um* jest tu jednak w żaden sposób nieuzasadnione gramatycznie, a dokonane przekształcenie jest znaczące. Innym czasownikiem przekształconym do formy niepoprawnej jest zaklęcie *Molliare*. Rowling użyła tu łacińskiego czasownika koniugacji IV *mollio, mollire* – zmiękczyć. Taką etymologię potwierdza moc zaklęcia, które jest zaklęciem *poduszkującym* (ang. *Cushioning charm*), zmiękczącym powierzchnię, co ułatwia czarodziejom skoki i łagodzi upadki z wysokości. Przekształcone słowo uzyskało pozornie formę czasownika koniugacji I o temacie zakończonym na *-a*. Może to być przekształcenie o charakterze epentezy: dodanie *-a-* ułatwia wymowę, łagodzi ostre brzmienie sylaby *-li-*⁶¹. Zaklęcie *Dissendium* nie ma czytelnej etymologii⁶². Może pochodzić od czasownika *distendo, distendere* – rozciągnąć, co odpowiadałoby mocy tej formuły, która otwiera ukryte przejścia. Przekształcenie upodabnia tę formę do rzeczownika deklinacji II o zakończeniu *-um*.

Często używane przez czarodziejów zaklęcie *Lumos*, które powoduje wydobywanie się światła z końca różdżki, kojarzy się z łacińskim rzeczownikiem oznaczającym światło *lumen, luminis*⁶³. Końcówka *-os* dodana przez Rowling do tematu tego wyrazu jest pochodzenia greckiego.

Kilka zaklęć stworzyła Rowling na bazie złożań czasownika *pello, pellere, pepuli, pulsum* – „uderzać, wygnąć, usunąć”. Można tu wymienić: *Expelliarmus*⁶⁴,

⁵⁹ W języku polskim nie ma dokładnego odpowiednika tej formy.

⁶⁰ *Komnata Tajemnic*, 246.

⁶¹ A. Okopień-Sławińska, *Epenteza*, w: *Słownik terminów literackich...*, dz.cyt., 132.

⁶² *Więzień Azkabanu*, 207, 291.

⁶³ *Komnata Tajemnic*, 316; *Więzień Azkabanu*, 42; *Czara Ognia*, 510, 583, 647; *Zakon Feniksa*, 57, 756; *Księżę Półkrwi*, 73, 597; *Insygnia Śmierci*, 187, 380, 553, 647.

⁶⁴ *Komnata Tajemnic*, 202, 252, 312; *Więzień Azkabanu*, 353, 358, 376, 397; *Czara Ognia*, 657, 689; *Zakon Feniksa*, 436, 710, 863; *Insygnia Śmierci*, 66, 360, 761.

*Depulso*⁶⁵, *Expulso*⁶⁶. Poprawną formą najbardziej zbliżoną do pierwszego z tych zakłęb jest *Expellamus* („odpędźmy” – *coniunctivus praesentis activi*, 1. osoba *pluralis*). Włączenie do tej formy -i- oraz -r- może być rodzajem metaplazmu⁶⁷. Trudno jednak mówić tu o ułatwieniu wymowy, raczej powodują te głoski skomplikowanie formy. *Depulso* z kolei pozornie wygląda jak wiele innych zakłęb kończących się na -o. Jednak ogromna większość z tych formuł jest regularną 1. osobą *singularis*, podczas gdy *depulso* gramatycznie to *participium perfectum passivi* w *dativie* lub *ablativie singularis* rodzaju męskiego lub nijakiego. Podobnie rzecz ma się z *expulso*, które pochodzi od złożenia *pello* z przedrostkiem *ex-*. Dosłowne tłumaczenie tych form to m.in. „odpędzonym” i „wypchniętym”. W obu wypadkach użycie tej formy nie tyle jest umotywowane względami gramatycznymi, ile raczej eufonicznymi. Mogła zadziałać przy tworzeniu tych formuł zasada upodabniania, ponieważ Rowling wiele zakłęb oparła na pierwszej formie czasownika zakończonych na -o. Tu też mogło chodzić o formy „odpędzam” i „odpycham”, jednak takich form w łacinie nie ma, choć semantyczne skojarzenia są czytelne.

Zakłęb *Locomotor*⁶⁸ i jego rozbudowana wersja *Locomotor mortis* oraz *Piertotum locomotor*⁶⁹. *Locomotor* stanowi wyraz złożony o charakterze zrostu. Podstawą tych zakłęb jest rzeczownik *locus, loci* – miejsce i *motor, motoris* – ten, który porusza. *Mortis* jest *genetivem singularis* rzeczownika *mors* „śmierć”. *Locomotor mortis* można więc przetłumaczyć „poruszający z miejsca śmierć”. *Piertotum* natomiast jest złożeniem tematu *pier-*, który może być synkopowaną formą włoskiego *pietra* „skała” i przymiotnika *totus* w formie bądź *neutrum*, bądź *masculinum* w *accusativie singularis*. To zakłęb umożliwiało ożywienie, a więc poruszenie z miejsca posągów i rzeźb. Takie działanie formuły potwierdza jej etymologię.

Dwa złożenia powstały na bazie słowa *corpus* „ciało”. Oba są pisane łącznie z przymiotnikiem: *Levicorpus*⁷⁰, *Mobilicorpus*⁷¹. Można dołączyć do tej grupy jeszcze *Liberacorpus*, o którym wspomniano już wcześniej. *Levis* oznacza „lekki” i doprowadza ofiarę do zawiśnięcia głową w dół. Natomiast *mobilis* oznacza „ruchomy” – to zakłęb również powoduje lewitację człowieka wbrew jego woli. Oba złożenia więc odpowiadają znaczeniu, które wynika z ich etymologii. W obu zbitkach wyrazowych doszło do usunięcia ostatniej litery pierwszego członu złożenia. W obu sytuacjach jest to głoska -s. Taka synkopa ułatwia wymowę, eliminując wystąpienie obok siebie dwóch spółgłosek.

W zakłęciu *Petrificus totalis* Rowling poprawnie stworzyła pierwszy człon od pochodzącego z grecki, ale występującego w łacinie rzeczownika *petra* „skała” i czasownika *facio, facere* – robić⁷². Można tę formę pod względem słowotwórczym porównać do złożenia łacińskiego *maleficus* „niegodziwy”, będącego imiesłowem

⁶⁵ Użyte w grach i filmie.

⁶⁶ *Insignia Śmierci*, 175.

⁶⁷ A. Okopień-Sławińska, *Metaplazm*, w: *Słownik terminów literackich...*, dz.cyt., 304.

⁶⁸ *Zakon Feniksa*, 658.

⁶⁹ *Insignia Śmierci*, 618.

⁷⁰ *Księżę Półkrwi*, 259, 424; *Insignia Śmierci*, 555.

⁷¹ *Więzień Azkabanu*, 392.

⁷² *Zakon Feniksa*, 713, 867, 877; *Księżę Półkrwi*, 169, 617, 618, 640; *Insignia Śmierci*, 175.

od czasownika *malefacio*, *malefacere*. Natomiast drugi element zaklęcia *totalus* to zniekształcona forma przymiotnika *totalis* „całkowity”, który jest późnołacińską formą pochodzącą od klasycznego *totus* „cały”. Rowling wykorzystała podobieństwo do angielskiego *total*, wywodzącego się z łaciny, i dodała charakterystyczną końcówkę *-us*, tworząc makaronizm⁷³.

Zaklęciem niewątpliwie mającym etymologię łacińską, ale o niepoprawnie z punktu widzenia gramatyki łacińskiej zniekształconych formach, jest również *Homenum revelio*⁷⁴. Z pewnością pierwszy element formuły jest zniekształconą formą rzeczownika *homo*, *hominis* – człowiek. Autorka naruszyła temat wyrazu i dodała morfem gramatyczny *-um*, właściwy bądź dla *accusativu singularis* deklinacji II, bądź *genetivu pluralis* deklinacji III. W obu sytuacjach użycie tej końcówki jest niewłaściwe z punktu widzenia gramatyki łacińskiej, ponieważ *homo* jest rzeczownikiem deklinacji III, a czasownik *revelo*, *revelare*, od którego utworzono drugą część zaklęcia, łączy się z *accusativem*. *Revelare* oznacza „odkryć, ukazać”, co odpowiada mocy zaklęcia, które ujawnia obecność człowieka w najbliższym otoczeniu. Forma stworzona przez Rowling *revelio* zawiera dodatkowe *-i-*. Taka sama forma pojawiła się również w zaklęciu, *Specialis revelio*⁷⁵. Zmiękczenie można zaobserwować także w innych zaklęciach: w *Ascendio*, pochodzącym od *ascendo*, *ascendere* – wchodzić, wznosić się⁷⁶, w *Reducio*, pochodzącym z *reduco*, *reducere*⁷⁷, a także w pochodzącym z angielskiego *engorge* – „nabiegać krwią, pożerać” *Engorgio*⁷⁸ oraz w omówionym niżej *Salvio Hexia*. Zmiękczenia mogą być podyktowane względami eufonicznymi.

Do tej grupy zaliczyć można również zaklęcie *Sectumsempra*⁷⁹. Pierwsza część zaklęcia pochodzi od czwartej formy łacińskiego czasownika *seco*, *secare*, *secui*, *sectum* – ciąć. Drugi element złożenia jest zniekształconą formą słowa *semper* „zawsze”, które może też być tłumaczone jako „wszędzie”. Znaczenie „wszędzie pocięte” odpowiada mocy tego zaklęcia powodującego na ciele ofiary głębokie rany. Na tym samym pomysle konstrukcyjnym oparła Rowling zaklęcie *Rictusempra*⁸⁰. Ponieważ jest to formuła wywołująca łaskotki, a co za tym idzie śmiech, pierwsza jej część pochodzi z łacińskiego rzeczownika *rictus* „otwarte usta”. Złożenie jest zrostem tematu tego słowa ze zniekształconą formą słowa *semper*.

Złożeniem dwóch łacińskich słów jest zaklęcie *Morsmordre*⁸¹. Druga część to zniekształcony przez dodanie *-r-* temat czasownika *mordeo*, *mordere* – gryźć. Temat tego wyrazu to *morde-*. Autorka dodała więc do niego *-r-*. Powoduje to, że słowo nabiera charakteru onomatopeicznego. Pierwsza część zaklęcia jest formą

⁷³ M. Głowiński, *Makaron*, w: *Słownik terminów literackich...*, dz.cyt., 291.

⁷⁴ *Insygnia Śmierci*, 181.

⁷⁵ *Księżę Półkrwi*, 210, 407.

⁷⁶ *Czara Ognia*, 523.

⁷⁷ *Czara Ognia*, 227, 649; *Insygnia Śmierci*, 405.

⁷⁸ *Czara Ognia*, 226; *Insygnia Śmierci*, 405.

⁷⁹ *Księżę Półkrwi*, 481, 562, 618; *Insygnia Śmierci*, 705.

⁸⁰ *Komnata Tajemnic*, 204.

⁸¹ *Czara Ognia*, 138.

nominativu singularis rzeczownika „śmierć” *mors*⁸². Dosłowne tłumaczenie tej inkantacji to „śmierć gryź”. Zaklęcie wyczarowuje *Mroczny znak*, który jest symbolem śmierciożerców (ang. *Death Eaters*), jego etymologia jest więc uzasadniona.

Zaklęcie *Obliviate* powoduje zapomnienie⁸³. Pochodzi więc ono z pewnością od czasownika *obliviscor, oblivisci* – zapomnieć. „Te” jest końcówką trybu rozkazującego 2 *pluralis*, jednak to *verbum deponens*, które nie tworzy takiej formy. Inne zaklęcie, wykorzystujące tę samą końcówkę osobową, to *Flagrate*, pochodzi od czasownika *flagro, flagrare* – palić się⁸⁴. Kolejne to *Rennervate*⁸⁵. Pochodzi z łacińskiego czasownika *enervo, enervare* – osłabić, wyczerpać. Prefiks *re-* w języku łacińskim jest polisemiczny. Dodanie go może oznaczać, że coś dzieje się powtórnie albo coś dzieje się przeciwnie⁸⁶. Co prawda w języku angielskim przedrostek *re-* nie oznacza działania przeciwnego, jednak J.K. Rowling, znając łącinę, miała świadomość wpływu znaczenia tego prefiksa, bo sama zmieniła pierwotne brzmienie zaklęcia z *Enervate* na *Rennervate*⁸⁷. Tutaj należy wybrać to drugie znaczenie przedrostka, ponieważ zaklęcie działa uzdrawiająco i regenerująco. Takie właśnie znaczenie ma prefiks *re-* w czasowniku *recanto, recantare* – odczarować, podczas gdy samo *canto, cantare* oznacza tu „wyśpiewywać zaklęcia, czarować”. Rowling użyła tego czasownika w zaklęciu *Meteourok recanto* (ang. *Meteoroljinx Recanto*), które zatrzymuje bądź zwalcza wyczarowane zjawiska atmosferyczne⁸⁸. Pierwsze słowo tego zaklęcia jest hybrydą, składającą się z polskiego słowa „urok” (ang. *jinx*) i z greckiego słowa *μετέωρος* „unoszący się w powietrzu” i zarówno po polsku, jak po angielsku odnosi się do pogody (ang. *Meteorology*, pol. meteorologia).

Zaklęcia w niewielkim stopniu przekształcone: *furnunculus* od *furunculus* „czyrak” – powoduje pojawienie się białych krost i piekących bąbli⁸⁹; *Riddiculus* od *ridiculus* „śmieszny” (również w języku angielskim *ridiculous*)⁹⁰.

Łacina pojawiła się nie tylko w zaklęciach, ale również w nazwach eliksirów magicznych. *Veritaserum* to eliksir zmuszający do mówienia prawdy⁹¹. *Serum* to łacińskie słowo oznaczające „serwatkę”, ale też „każdą inną rzecz jakby zwarzoną”. Pierwszym elementem tej nazwy jest rzeczownik *veritas* „prawda”. *Amortentia* (ang. *amortentia*) jest eliksirem miłosnym⁹². Nazwa utworzona jest na bazie rzeczownika *amor* „miłość”. Nazwa kolejnego eliksiru *Felix, felicis* to formy podstawowe (*nominativus* i *genetivus singularis*) przymiotnika „szczęśliwy”⁹³. Elixir

⁸² Być może temat rzeczownika „śmierć” *mort-* jest morfemem w imieniu *Voldemort*.

⁸³ *Komnata Tajemnic*, 318; *Insygnia Śmierci*, 176.

⁸⁴ *Insygnia Śmierci*, 553.

⁸⁵ *Czara Ognia*, 143, 583, 709; *Księżę Półkrwi*, 616.

⁸⁶ R. Zarębski, *Czasowniki z przedrostkiem re- w dawnej i współczesnej polszczyźnie*, Rozprawy Komisji Językowej ŁTN, t. 13, 2016, 151.

⁸⁷ https://harrypotter.fandom.com/wiki/Reviving_Spell

⁸⁸ *Insygnia Śmierci*.

⁸⁹ *Czara Ognia*, 313.

⁹⁰ *Więzień Azkabanu*, 148, 149, 150, 256; *Zakon Feniksa*, 199, 200.

⁹¹ *Księżę Półkrwi*, 201.

⁹² *Księżę Półkrwi*, 202.

⁹³ *Księżę Półkrwi*, 204.

ten nazywany jest „płynne szczęście” i sprawia, że ma się szczęście, powodzenie w swoich zamierzeniach. Nazwy wszystkich wymienionych eliksirów mają uzasadnienie etymologiczne.

Do trzeciej grupy można zaliczyć zaklęcia będące hybrydowym połączeniem słów z różnych języków. Niektóre z nich są to typowe makaronizmy rozumiane jako zestawienie fragmentów różnojęzycznych w wersji właściwej dla danego języka, na innych dokonuje autorka przekształceń⁹⁴. Przykładem takiego makaronizmu jest zaklęcie *Alohomora*, gdzie łaciński rzeczownik *mora* „przeszkoda powodująca zwłokę” został połączony z hawajskim pozdrowieniem używanym przy powitaniu lub pożegnaniu *aloha*⁹⁵. Całość można przetłumaczyć jako „żegnaj przeszkodo”. Hybrydą łacińsko-włoską jest *Piertotum locomotor* omówione wyżej.

Hybrydą hiszpańsko-łacińską jest zaklęcie *Aguamenti*, w którym pierwszy element w takim brzmieniu *agua* po hiszpańsku oznacza wodę, natomiast *menti* pochodzi od tematu łacińskiego rzeczownika *mens, mentis* – umysł⁹⁶. Na skutek działania tego zaklęcia z różdżki wypływa strumień wody. Mieszanką łacińsko-angielską jest natomiast zaklęcie *Wingardium Leviosa*⁹⁷. Pierwsze słowo może być złożeniem od angielskiego *wing* – skrzydło i łacińskiego przymiotnika *arduus* – stromy, wysoki. *Leviosa* pochodzi od przymiotnika *levis* – lekki, który ma taki sam rdzeń jak czasownik *levo, levare* – podnosić. Taka etymologia odpowiadałaby mocy zaklęcia, które unosi obiekty. Innym łacińsko-angielskim złożeniem jest *Slugulus Eructo*⁹⁸. Pisarka wykorzystała angielskie *slug* „ślimak”, dodając do niego łaciński formant słowotwórczy *-ulus*, wykorzystywany do tworzenia zdrobnień i łaciński czasownik *eructo, eructare* – wymiotować. Połączenie angielskiego i łaciny można zauważyć w zaklęciu *Salvio Hexia*⁹⁹. Pierwszy element formuły jest zmiękczoną formą 1. osoby *singularis* czasownika *salvo, salvare* – ratować. Drugi to angielskie słowo *hex* „klątwa”, przekształcone przez dodanie końcówki *-ia*. Pojawienie się dodatkowej głoski w wygłosie nadaje słowu obco brzmiący charakter.

Złożeniem o niepewnej etymologii jest jedno z zaklęć niewybaczalnych *Avada Kedavra*¹⁰⁰. Pochodzenie drugiego członu formuły nie budzi wątpliwości – źródłem jest rzeczownik łaciński *cadaver* „trup”. Skojarzenie jest czytelne, zwłaszcza że jest to zaklęcie powodujące śmierć ofiary. Natomiast etymologia pierwszej części zaklęcia budzi wątpliwości. Można przyjąć, że jest ona zniekształconą formą łacińskiego przymiotnika *avidus* w rodzaju żeńskim „żądna”. Może ona być również przekształconą postacią formuły magicznej *Abrakadabra*, która jest znana od schyłku starożytności, a jej znaczenie pozostaje niejasne. Była ona powszechnie używana jako magiczne zaklęcie¹⁰¹. Niedająca się jednoznacznie określić etymologia

⁹⁴ M. Głowiński, *Makaron, w: Słownik terminów literackich...*, dz.cyt., 291.

⁹⁵ *Kamień Filozoficzny*, 291; *Więzień Azkabanu*, 429; *Zakon Feniksa*, 848, 862; *Księżę Półkrwi*, 174.

⁹⁶ *Księżę Półkrwi*, 616, 649; *Insygnia Śmierci*, 648.

⁹⁷ *Kamień Filozoficzny*, 183; *Insygnia Śmierci*, 65, 668.

⁹⁸ *Komnata Tajemnic*, 121.

⁹⁹ *Insygnia Śmierci*, 283, 438.

¹⁰⁰ *Czara Ognia*, 228, 663, 689; *Zakon Feniksa*, 888; *Insygnia Śmierci*, 647, 761.

¹⁰¹ Popularna na stronach internetowych teoria o pochodzeniu tej formuły z języka aramejskiego nie znajduje potwierdzenia.

pozwała zauważyć swobodę, z jaką Rowling bawi się słowami tworząc nie tylko zaklęcia, ale i różne określenia, które pojawiają się na kartach jej powieści. Praktykę czytania w myślach nazwała autorka *Legilimencją* (ang. *Legilimency*)¹⁰². Termin stworzony został na bazie łacińskiego czasownika *lego, legere* – czytać i rzeczownika *mens, mentis* – umysł, co odpowiada znaczeniu słowa¹⁰³. A umiejętność będąca przeciwdziałaniem Legilimencji określiła jako *Oklumencję* (ang. *Occlumency*). Należy to słowo wywieść od czasownika *occludo, occludere* – zamykać i rzeczownika *mens, mentis*, co również odpowiada znaczeniu słowa.

Niewielką, ale interesującą grupę stanowią zaklęcia noszące cechy typowych makaronizmów, gdzie do słów języka ojczystego dołącza się końcówkę łacińską¹⁰⁴. Tak jest np. w zaklęciu *Repello Mugoletum*¹⁰⁵, w którym użyty został czasownik w 1. osobie *singularis* „odpycham” i jako dopełnienie neologizm stworzony przez Rowling „Mugol” z końcówką, która może odpowiadać zakończeniu *accusativu singularis* deklinacji II -um. Tego typu makaronizmem jest również zaklęcie *Inanimatus Conjurus*. Oryginalność tej formuły polega na tym, że w jej skład wchodzi słowo łacińskie *inanimatus* „nieożywiony” i angielskie *conjure* „czarować”. Do angielskiego czasownika została dodana charakterystyczna dla łaciny końcówka -us, tworząc ze słowa makaronizm. Natomiast sytuację odwrotną można zaobserwować w przypadku zaklęcia *Incarcerous*¹⁰⁶. Tam do łacińskiego słowa dodano przyrostek -ous, który jest charakterystyczny do tworzenia przymiotników w języku angielskim. *Incarcerous* wywodzi się od łacińskiego czasownika *incarcerare* – uwięzić i powoduje spętanie ofiary więzami. Takim makaronizmem jest również zaklęcie *Muffliato*, gdzie go angielskiego czasownika *muffle* – „stłumić” dodano końcówkę -ato. W języku łacińskim -to jest końcówka *imperativu futuri activi* w 2. osobie *pluralis*. Zaklęcie poprzez wywołanie brzęczenia uniemożliwia podsłuchanie czarodzieja.

Innym przykładem takiego upodobniania jest nadanie przez J.K. Rowling magicznej roślinie łacińsko brzmiącej nazwy *Mimulus mimbletonia*, która w piątym tomie była hasłem umożliwiającym wejście do wieży Gryffindoru¹⁰⁷. Prawdopodobne jest pochodzenie tej nazwy z języka angielskiego¹⁰⁸. Z pewnością zachodzi tu stylizacja brzmieniowa, która upodabnia te słowa do znanych z systematyki łacińskich nazw roślin.

W niniejszych rozważaniach nie uwzględniono zaklęć, które zostały przez autorkę stworzone na bazie języka angielskiego. Te formuły w tłumaczeniu A. Polkowskiego zostały oddane w języku polskim. Ponadto są zaklęcia utworzone z wykorzystaniem innych języków europejskich. Warto je wymienić, choćby ze względów statystycznych: *Anapneo* (gr. ἀναπέω), *Bąbłogłowy* (ang. *Bubble-Head Charm*),

¹⁰² *Zakon Feniksa*, s. 591, 593.

¹⁰³ Etymologię wyjaśnia A. Polkowski w: *Zakon Feniksa*, 952.

¹⁰⁴ Nie jest to jedyne rozumienie pojęcia *makaronizmu*, por. M. Głowiński, *Makaron*, w: *Słownik terminów literackich...*, dz.cyt., 291.

¹⁰⁵ *Insygnia Śmierci*, 283.

¹⁰⁶ *Zakon Feniksa*, 826; *Księżę Półkrwi*, 618.

¹⁰⁷ *Zakon Feniksa*, 282, 309.

¹⁰⁸ A. Kobrzycka, *Okrywanie tajemnic Harry'ego Pottera. Hogwart. Gryffindor*, Kraków 2020.

Bombarda (z angielskiego *bombard*), *Bombarda Maxima*, *Chłoszczyć* (ang. *Scourgyfy*)¹⁰⁹, *Drętwnota* (ang. *Stupefy*), *Episkey* (z greckiego επισκεπάω), *Glisseo* (od francuskiego *Glisser*)¹¹⁰, *Jęzlep* (ang. *Langlock*), *Namiar* (ang. *The Trace*), *Orchideus*¹¹¹, *Pakuj* (ang. *Pack*)¹¹², *Relashio*¹¹³, *Tabu* (ang. *Taboo*), *Tarantallegra* (z włoskiego *tarantella*)¹¹⁴, *Upiorogacek* (ang. *Bat-Bogey Hex*), *Waddiwasi*¹¹⁵, *Wskaż mi* (ang. *Point me*). Istnieją również zaklęcia, które nie mają formuły do ustnego wypowiedzenia (zaklęcia niewerbalne) lub taka formuła jest nieznaną: *Zaklęcie Fideliusa* (z łac. *fidelis* „wierny”)¹¹⁶, *Zaklęcie Kameleona*, *Zaklęcie Nienanoszalności* (ang. *Unplottable*), *Zaklęcie Proteusza*, *Przysięga Wieczysta* (ang. *Unbreakable Vow*), *Szatańska Pożoga* (ang. *Fiendfyre*).

Wybór łaciny jako podstawy większości zaklęć nie budzi zdziwienia. Zaklęcia to struktury obce, wyróżnione przez obco brzmiące słowa. Łacina podkreśla ich dawność i hermetyczność. Z pewnością należy zauważyć, że użycie słów łacińskich przez J.K. Rowling jest adekwatne do ich znaczenia. Dość liczną grupę stanowią zaklęcia, które pod względem gramatycznym są poprawnymi wypowiedziami w języku łacińskim. Nieliczne, ale bardzo pomysłowe hybrydyczne struktury morfemowe stanowią wśród przeanalizowanych zaklęć około 6%.

Celem autorki było zapewne poprzez użycie łaciny dodanie tajemniczości i ezoteryzmu. Co niewątpliwie powiodło się. Chociaż można pogrupować zaklęcia według różnych sposobów wykorzystania łacińskiej leksyki jako materiału wyjściowego, to jednak nie sposób wskazać jakiejś określonej metody stosowanej przez autorkę. Wśród różnorodności stosowanych przez Rowling metod można wyróżnić makaronizmy rozumiane zarówno jako dodanie końcówki łacińskiej do słowa angielskiego, jak i zestawienia słów pochodzących z różnych języków, ponadto stylizację brzmieniową, różne rodzaje metaplazmu (epenteza, synkopa). Powieściopisarka tworzy liczne wyrazy złożone (zrosty i złożenia). Należy podkreślić artystyczną swobodę, z jaką korzysta ona ze swojej znajomości języka łacińskiego. Celem takiego działania jest tu wywarcie określonego wrażenia estetycznego na czytelniku. Wiele z tych przekształceń podyktowanych jest z pewnością względami eufonicznymi. Dlatego autorka, inspirując się regułami gramatycznymi, m.in. odmianą czasowników i rzeczowników, nie trzyma się ich wiernie. Wydaje się, że Rowling bawi się łaciną. Bazuje na powszechnych skojarzeniach. Dzięki temu łacina, która odegrała nie małą rolę jako podstawa słowotwórcza wielu języków europejskich, również tych spoza grupy języków romańskich, pełni ważną funkcję w świecie wykreowanym przez powieściopisarkę.

¹⁰⁹ *Zakon Feniksa*, 65.

¹¹⁰ *Insignia Śmierci*, 660.

¹¹¹ *Czara Ognia*, 323.

¹¹² *Zakon Feniksa*, 64.

¹¹³ *Czara Ognia*, 517; *Insignia Śmierci*, 273, 485, 557.

¹¹⁴ *Komnata Tajemnic*, 204.

¹¹⁵ *Więzień Azkabanu*, 142.

¹¹⁶ *Więzień Azkabanu*, 217.

BIBLIOGRAFIA

- Głowiński M., Kostkiewiczowa T., Okopień-Sławińska A., Sławiński J., *Słownik terminów literackich*, Wrocław 2002.
- Kobrzycka A. *Odkrywanie tajemnic Harry'ego Pottera. Hogwart. Gryffindor*, Kraków 2020.
- Rowling J.K., *Harry Potter i Kamień Filozoficzny*, tłum. A. Polkowski, Poznań 2017.
- Rowling J.K., *Harry Potter i Komnata Tajemnic*, tłum. A. Polkowski, Poznań 2017.
- Rowling J.K., *Harry Potter i Więzień Azkabanu*, tłum. A. Polkowski, Poznań 2016.
- Rowling J.K., *Harry Potter i Czara Ognia*, tłum. A. Polkowski, Poznań 2016.
- Rowling J.K., *Harry Potter i Zakon Feniksa*, tłum. A. Polkowski, Poznań 2004.
- Rowling J.K., *Harry Potter i Księżę Półkrwi*, tłum. A. Polkowski, Poznań 2006.
- Rowling J.K., *Harry Potter i Insignia Śmierci*, tłum. A. Polkowski, Poznań 2008.
- Słownik grecko-polski*, t. 1–2, opr. O. Jurewicz, Warszawa 2000–2001.
- Słownik łacińsko-polski*, t. 1–5, red. M. Plezia, Warszawa 1998–1999.
- Zarębski R., *Czasowniki z przedrostkiem re- w dawnej i współczesnej polszczyźnie*, Rozprawy Komisji Językowej ŁTN, t. 13, 2016, 143–158.

LATIN LANGUAGE IN THE WORLD CREATED BY J.K. ROWLING

Summary

In the article “Latin language in the world created by J.K. Rowling” we discuss the spells derived from the Latin language, which were created by J.K. Rowling in the series of books about Harry Potter. Linguistic analysis of spells has shown that incantation formulas derived from Latin constitute the vast majority of all spells. The power of a spell always comes from its etymology. However, it is impossible to indicate the rules according to which the novelist created the formulas of spells. Some recurring features of the linguistic transformations can be discerned. Noted qualities of Rowling’s language include the variety and free use of Latin as a vocabulary base for spells.

Key words: Latin, Harry Potter, spells, magic

Nota o Autorce

Doktor **Magdalena NIEWIADOMSKA** – pracownica Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Wydział Teologiczny. Lektorka języka łacińskiego. Stopień doktora uzyskała na podstawie rozprawy *Rozwój chrześcijaństwa w IV w. według „Historii kościelnej” Rufina z Akwilei*. Kontakt e-mail: m.niewiadomska@uksw.edu.pl